

том або власником. *По-третє*, воно унеможлиблює індивідуалізацію формату аудиторського висновку для того чи іншого державного відповідного ринку послуг.

На нашу думку, аудит, як вид інтелектуального бізнесу, за своїм призначенням та результатами повинен бути максимально зрозумілим і «відстороненим» від будь яких учасників бізнес процесів та Держави, відповідальним за думку (судження) та орієнтованим на загальносуспільні інтереси. В цьому випадку в українського аудиту є реальне майбутнє.

Література:

1.А.К. Солодов. «Существенность в аудите. Взгляд финансового менеджера» www.audit-it.ru 2009 г.

*Василь Рудницький, д. е. н., професор
Львівська комерційна академія
м.Львів, Україна*

АУДИТ У СЕРЕДОВИЩІ ЕЛЕКТРОННОЇ ОБРОБКИ ДАНИХ

XXI століття – це період інформаційних технологій, які охоплюють усі сфери діяльності людини. Постійне зростання потоку інформації потребує своєчасної її обробки та використання у процесі прийняття рішень. Особливо актуальними ці проблеми є для підприємств із великим обсягом інформації, в тому числі для аудиторських фірм.

Результатом проникнення інформаційних технологій у діяльність суб'єктів господарювання є формування в середині підприємства комп'ютерних інформаційних систем.

Особливо бурхливий розвиток комп'ютерної техніки та сучасних інформаційних технологій у 80-90 роках XX століття зумовив необхідність визначення шляхів створення ефективної методики аудиту в середовищі електронної обробки даних (ЕОД). До середини 80-х років провідні аудиторські фірми самостійно напрацьовували і використовували методики аудиту з допомогою великих універсальних ЕОМ, сфера використання яких була досить обмеженою. З розвитком мікрокомп'ютерної техніки виникли нові концепції організації та проведення аудиту і саме тому аудиторські організації різних країн почали друкувати вказівки щодо аудиту в середовищі ЕОД і техніки застосування власних комп'ютерів під час перевірок.

Цим питанням присвячені праці вітчизняних і зарубіжних дослідників, серед яких слід відмітити М. Т. Білуху А. М. Кузьмінського, В. П. Завгороднього, В. І. Подольського, А. Романова, Б. Одінцева, Дж. Робертсо-

на, А. Аренса, Дж. Лоббека, Ф. Дефліза, Г. Дженіка, Р. Адамса, Р. Доджа та ін. Разом з тим, сфера використання комп'ютерної техніки в аудиті оцінюється багатьма науковцями по-різному. Деякі автори вважають, що застосовувати ЕОМ необхідно лише у випадках здійснення складних економіко-математичних розрахунків, зберігання аудиторського архіву, складання і оформлення документів. Дійсно, вказані напрями використання ЕОМ є перспективними і необхідними для аудиту. На думку проф. А.М. Кузьмінського, “головна перевага використання ЕОМ для складання робочих документів аудитора полягає в якісній зміні технології аудиту, праці аудитора” [7, с. 272]. Проф. М.Т. Білуха стверджує, що “застосування у аудиторському контролі економічного аналізу, статистичних розрахунків і економіко-математичних методів (на технічній базі ЕОМ) підвищує наукову достовірність аудиту і його ефективність у раціональному господарюванні в умовах ринкових відносин” [3, с. 55].

Вказані міркування є, безумовно, правильними і обґрунтованими. Але сучасний розвиток комп'ютерної техніки і програмного забезпечення дозволяє значно розширити сферу застосування ЕОМ в процесі аудиту, залучити комп'ютер до виконання будь-яких логічних, аналітичних, розрахункових чи інших процедур.

Мета статті полягає в тому, щоб уточнити сутність середовища ЕОД, склад програмного забезпечення, що використовується в аудиті, та визначити основні напрями комп'ютеризації аудиторської діяльності.

Розбіжності в організації і техніці проведення аудиту з використанням комп'ютерів в Україні і за кордоном є ще досить значними. Наприклад, вітчизняні спеціалісти досі не виробили єдиний підхід щодо термінології комп'ютерного аудиту. В багатьох вітчизняних джерелах фігурують англосаксонські терміни і аббревіатури, які без значних зусиль можна перекласти і визначити українською мовою.

У першу чергу необхідно дати визначення, що ж таке електронне середовище і чим є аудит в цьому середовищі.

На нашу думку, середовище ЕОД існує у випадках, коли для обробки фінансової інформації на підприємствах (в організаціях, установах) використовуються комп'ютери будь-якого типу незалежно від того, кому належить ця обчислювальна техніка – самому підприємству або третій стороні.

Згідно міжнародних стандартів аудиту (МСА), загальна мета і обсяг аудиторських робіт не повинні змінюватись лише тому, що аудит проводиться в середовищі ЕОД. Використання комп'ютерів впливає на організацію фінансового і управлінського обліку, а також на методику і техніку внутрішньо-господарського контролю. Відповідно, ЕОД може суттєво впливати на процедури, які використовуються аудиторами при вивченні і

оцінці системи обліку та внутрішнього контролю, а також на зміст, час проведення та обсяг аудиторських процедур.

У зарубіжній спеціальній літературі з аудиту вказуються особливості проведення аудиту в середовищі ЕОД, описуються специфічні процедури і прийоми, які здійснюються з допомогою обчислювальної техніки. Зокрема, Дж. К. Робертсон описує процедури вивчення комп'ютерної облікової системи і середовища контролю, вказує на напрями і процедури тестування автоматизованих систем із метою оцінки ризику неефективності контролю [8, с. 241-289]. У наукових працях британських та американських економістів Р. Доджа, Р. Адамса, Е. А. Аренса і Дж.К. Лоббека, Ф. Л. Дефліза та ін. також надається велика увага особливостям проведення аудиту з допомогою комп'ютерів, описуються процедури автоматизованого контролю [1; 2; 4; 5]. Заслуговує на увагу навчальний посібник проф. А.М. Романова і Б.Ю. Одінцова "Компьютеризация аудиторской деятельности" [9], який є ґрунтовною працею з комп'ютерного аудиту в країнах – членах СНД. Але, на наш погляд, цей посібник орієнтований, в першу чергу, на автоматизацію аудиторської діяльності на рівні аудиторської фірми (розробку програмних засобів, внутрішньомашинної інформаційної бази тощо) і не дає детальних вказівок щодо проведення перевірки в середовищі ЕОД підприємства-замовника. Дещо далі в своїх наукових розробках пішов В.П. Завгородній [6], який у своїй праці "Автоматизация бухгалтерського обліку, контролю, аналізу та аудиту" висвітлив ряд важливих організаційних, методологічних і методичних аспектів комп'ютерного аудиту.

АПУ поки що не затвердила національного нормативу, який би регулював аудит в середовищі ЕОД. Тому вітчизняним аудиторам слід керуватися МСА, які містять достатньо змістовні інструкції для проведення комп'ютерного аудиту. Слід зауважити, що МСА відрізняють поняття аудиту в середовищі ЕОД від методики проведення аудиту з допомогою комп'ютерної техніки. Відомий британський аудитор Р. Додж пише, що "облікові системи, які використовують комп'ютери, надають аудитору можливість працювати з комп'ютерною мережею клієнта (або інших осіб). Цей прийом відомий як методика аудиту з використанням комп'ютерів (Computer-Assisted Audit Techniques – СААТs)" [2, с. 120] і включає дві складові – програмне забезпечення аудиту і контрольні дані. Сфера застосування СААТs розглядається досить широко, хоча не розповсюджується на значну частину аудиторських процедур. Не слід забувати, що норма аудиту "Аудит в комп'ютерному середовищі", на яку посилається Р. Додж, була видана АРС (Audit Practices Committee – Комітет з практики аудиту) ще в червні 1984 р. Звичайно, 26 років тому сфера застосування комп'ютерної техніки і, власне, її можливості були зовсім іншими, ніж зараз.

Таким чином, методика (техніка) аудиту з використанням комп'ютерів (СААТs) є сукупністю аудиторських комп'ютерних засобів (АКЗ), з допомогою яких провадиться вивчення і оцінка об'єктів дослідження.

АКЗ – це спеціальне технічне, математичне, програмне та інформаційне забезпечення, призначене для здійснення процедур зовнішнього контролю в середовищі ЕОД.

АКЗ виступають як універсальний інструментарій аудитора, який використовується ним в залежності від стану і характеристик конкретних об'єктів аудиту.

До складу основного і найбільш важливого елемента АКЗ, такого як програмне забезпечення (рис. 1), можуть належати:

- ППП загального призначення, які використовуються для обробки даних, зчитування і вибірки інформації з файлів, розрахунків фінансово-економічних показників, формування і друкування звітів;
- спеціальні (цільові) програми, які складаються для вирішення конкретних аудиторських задач. Вони можуть бути підготовлені аудитором, підприємством або стороннім експертом-програмістом, залученим до перевірки. В деяких випадках програми клієнта, які містять потужні засоби контролю, можуть використовуватись аудитором в стандартному або модифікованому вигляді, оскільки цей спосіб може бути ефективнішим і дешевшим, ніж створення спеціальних незалежних програм;
- облікові та інші програми клієнта, які не містять спеціальних засобів зовнішнього контролю, але можуть використовуватись аудитором для вирішення деяких інформаційно-аналітичних завдань.

Дослідження ринку програмного забезпечення в Україні показало, що практично немає універсальних спеціальних розробок у галузі аудиту. Окремі аудиторські фірми використовують у практичній діяльності ППП загального призначення, а для проведення перевірок у середовищі ЕОД часто застосовують ручні прийоми контролю.

На нашу думку, в Україні склалась досить непроста ситуація, коли власного досвіду у розробці і використанні комп'ютерних методик зовнішнього контролю (ревізійного, аудиторського, податкового тощо) просто не існує, а зарубіжний досвід не може використовуватись повною мірою, оскільки існують суттєві відмінності в обліку, фінансовій і податковій сфері, у законодавстві. Така ситуація негативно впливає на якість та перспективи удосконалення роботи вітчизняних аудиторських фірм.

У той же час досвід розвинених країн Заходу свідчить, що “застосування комп'ютерних методик широко розповсюджено в сучасному аудиті”, оскільки “... аудитор має справу з такими речами, як ввід інфор-

мації з віддалених терміналів, відсутність первинної документації і візуального контролю, погіршення проблем конфіденційності” [5, с. 177].

Рис. 1. Склад програмного забезпечення, що використовується в аудиті

За останні роки в Україні рівень комп'ютеризації бухгалтерського обліку значно зріс. Більшість підприємств використовують відомі бухгалтерські програми, що є базою для практичних розробок з аудиту в середовищі ЕОД. Тому на сьогоднішній день головне завдання наукового дослідження в даній галузі полягає у визначенні пріоритетних напрямів комп'ютеризації аудиторської діяльності, найважливішими з яких, на нашу думку, є: розробка ефективних методик аудиту в середовищі ЕОД, враховуючи особливості вітчизняної нормативної бази, діючої практики бухгалтерського обліку та інші фактори; розробка аудиторських комп'ютерних засобів, які включають в себе спеціальне технічне, математичне, програмне, інформаційне та лінгвістичне забезпечення (рис. 2).

Основними умовами забезпечення ефективності аудиту в середовищі ЕОД є: високий рівень компетентності і професійної майстерності персоналу аудиторських фірм; дотримання вимог щодо відповідальності аудитора за належне проведення перевірки в умовах ЕОД; організація і планування аудиторських процедур із допомогою комп'ютерів; належне вивчення автоматизованої системи обліку та внутрішнього контролю; отримання достатніх і надійних доказів в середовищі ЕОД.

Високий рівень компетентності і професійної майстерності передбачає, що для проведення аудиту в середовищі ЕОД аудитор повинен мати глибокі знання про технічне і програмне забезпечення ЕОМ, володіти ме-

тодікою контролю з використанням комп'ютерів, знати технологію автоматизованого облікового процесу, мати достатні навички практичної роботи з комп'ютерами.

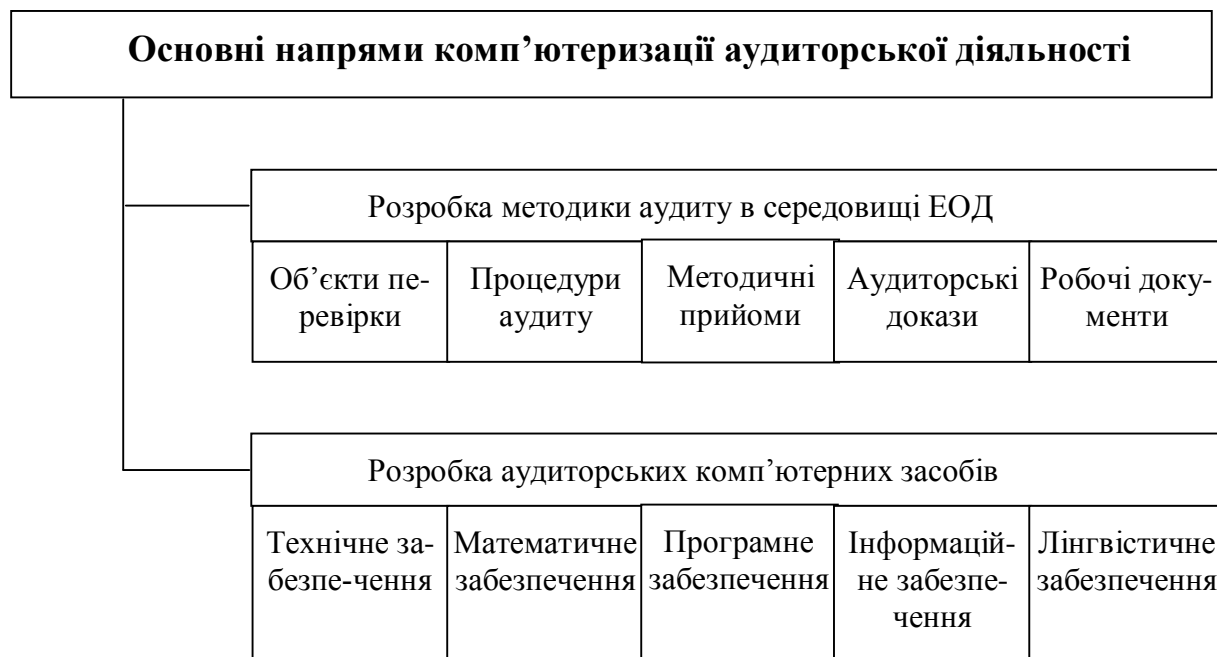

Рис. 2. Основні напрями комп'ютеризації аудиторської діяльності

ЕОД може суттєво впливати на процес вивчення та оцінки системи обліку і внутрішнього контролю, а також на вибір та підготовку спеціальних аудиторських комп'ютерних процедур і прийомів. Тому аудитор повинен отримати достатні знання про середовище ЕОД для здійснення необхідних аудиторських процедур.

Організація і планування аудиторських процедур з допомогою комп'ютерів включає такі основні процедури: вивчення існуючого порядку організації системи ЕОД, обсягу концентрації і принципів розподілу комп'ютерної обробки даних на підприємстві; вивчення напрямів та оцінка ефективності використання наявного технічного і програмного комп'ютерного забезпечення; дослідження способів обробки і передачі інформації; вивчення методів і носіїв інформації, що використовуються для зберігання даних; ознайомлення з перспективними заходами, запланованими для впровадження нових систем ЕОД або модернізації існуючих; визначення ступеня довіри до контрольних властивостей ЕОД для оцінки ефективності внутрішнього контролю; планування процедур з використанням аудиторського програмного забезпечення і комп'ютерної техніки; вивчення доцільності використання досвіду персоналу підприємства-клієнта, яке застосовує ЕОД.

Процедура вивчення напрямків та оцінки ефективності використання наявного технічного і програмного забезпечення виконується, переважно, з допомогою залучених спеціалістів з комп'ютерної техніки. Аудитор повинен правильно поставити завдання і оцінити наслідки експертизи.

Виконання процедури дослідження способів обробки і передачі інформації має важливе значення у складних комп'ютерних системах. Завданням аудитора є отримання підтвердження, що обробка даних здійснюється відповідно до діючих вимог, а також виявлення можливих фактів втрати інформації.

Вивчення методів і носіїв інформації, що використовуються для зберігання даних, дозволяє спланувати процедури доступу до бухгалтерських записів у файлах даних і попередньо оцінити цілісність і повноту внутрішньомашинної інформаційної бази.

Таким чином, розглянуті нами проблеми організації і проведення аудиту в середовищі ЕОД можуть бути вирішені лише в умовах комплексної розробки напрямків і реальних шляхів автоматизації аудиторської діяльності, процедур і прийомів здійснення перевірки з допомогою комп'ютерної техніки, а також вивчення передового досвіду результатів наукових і практичних досліджень зарубіжних та вітчизняних аудиторських фірм.

Література:

1. Адамс, Р. Основы аудита [Текст] / Р. Адамс. – М. : Аудит, ЮНИТИ, 1995. – 398 с.
2. Аренс, А. Аудит [Текст] / А. Аренс, Дж. Лоббек. – М. : Финансы и статистика, 1995. – 560 с.
3. Білуха, М. Т. Аудит у бізнесі: посібник для бізнесменів [Текст] / Білуха М. Т. – Дніпропетровськ: «Преском», 1994. – 240 с.
4. Дефлиз, Ф. Аудит Монтгомери [Текст] / [Ф. Дефлиз, Г. Дженик, М. О'Рейли М. и др.]. – М. : Аудит, Изд. «ЮНИТИ». – 542 с.
5. Додж, Р. Краткое руководство по стандартам и нормам аудита [Текст] / Р. Додж; пер с англ. – М. : Финансы и статистика, ЮНИТИ, 1992. – 240 с.
6. Завгородній, В. П. Автоматизація бухгалтерського обліку, контролю, аналізу і аудиту [Текст] / В. П. Завгородній. – К. : А. С. К., 1998. – 768 с.
7. Кузьминский, А. Аудит [Текст]: практическое пособие / [А. Кузьминский, Н. Кужельный, Е. Петрик и др.]; под ред. А. Кузьминского. – К. : «Учетинформ», 1996. – 283 с.
8. Робертсон, Дж. Аудит [Текст] / Дж. Робертсон. – М. : КРМГ и Контакт, 1993. – 496 с.
9. Романов, А. Н. Компьютеризация аудиторской деятельности [Текст] / А. Н. Романов, Б. Е. Одинцов. – М. : Аудит, ЮНИТИ, 1996. – 270 с.